

Bárdossy László történeti drámája

Pritz Pálnak, hálával és tisztelettel

Beköszöntő

Az ezredfordulón két úttörő munka jelent meg Bárdossy László miniszterelnökről (1941–1942), egy tanulmány Perjés Géza tollából¹ és egy könyv Pritz Pál² áldozatos munkájának eredményeként. Mindkét szerző lényegében véve ugyanazt a feladatot tűzte ki céljául, nevezetesen a több évtized alatt berögződött vulgármarxista tévhiteket és egyoldalúságokat kívánták oszlatni, és Bárdossy Lászlót a méltó helyére tenni nemzeti történelmünkben.

E tanulmány megírásával hozzájuk szeretnék kapcsolódni azért, mert sajnálatos módon mind a mai napig folytatódik a fasisztázás és gyűlölködés Bárdossyval kapcsolatban, legutóbb annak apropóján, hogy Szombathelyen gyászmisét tartottak a miniszterelnök emlékére.

Úton

Bárdossy László 1890-ben született Szombathelyen, részben értelmiségi, részben köznemesi származású családban. A kor fogalmai szerint kifogástalan polgári körülmények között nőtt fel.³ Iskolázottságát nézve elmondhatjuk, hogy a sors módot adott neki arra, hogy a történelmi Magyarország majd minden tájékán megforduljon, ami már fiatalon széles látókört és nem utolsósorban klasszikus európai és magyar műveltséget adott neki.⁴ Korán megmutatkozott

ERDŐS MÁRTON (1981), doktorjelölt, Károli Gáspár Református Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola.

1 Perjés Géza: Bárdossy László és pere. *Hadtörténelmi közlemények*, 2000 (113. évf.), 4. sz., 771-től (A továbbiakban: Perjés.)

2 Pritz Pál: *A Bárdossy-per*. Budapest, 2001, Kossuth. (A továbbiakban: Pritz.) A szerző korábbi témába vágó könyve: *Bárdossy László a Népbíróság előtt*. Budapest, 1991, Maecenas.

3 Pritz Pál: *Bárdossy László*. Budapest, 2001, Elektra, 16. (A továbbiakban: Pritz II.)

4 Pritz II., 16–17.

éles elméje, szorgalma és sokféle talentuma, amelyhez kellemes, bizalmat keltő külső is járult.⁵ Szellemi horizontját még tovább tágították egyetemi tanulmányai.⁶ Vizsgálán minden esetben briliáns gondolkodásról, széles körű műveltségről, komoly felkészültségről tett tanúságot. Hallgatótársai csodálták.⁷ Idealista, de hiú fiatal felnőtt lett Bárdossyból.

Egyetemi tanulmányai befejeztével a magyar közigazgatásban helyezkedett el, a magafajtaához hasonlóan ő is csak nagyon lassacskán haladt a hivatásépítésben.⁸

Komoly változást életében az 1918–1920-as háborús összeomlás, forradalmak és a trianoni összenemzeti tragédia hozott.⁹ A csonka Magyarországnak ugyanis ekkor meg kellett szerveznie az önálló magyar külügyi apparátust. Hiába volt kéznél a tekintélyes létszámú régi császári és királyi külügyesek és diplomaták serege, akik a durván megcsonkított ország egész külügyi szolgálatát el tudták volna látni, ekkor ugyanis a magyar közvéleményben nagyfokú ellen-szenv alakult ki irántuk, kárhoztatták széles körökben e társadalmi csoport „Ballhausplatz-i” szemléletét. A szervezésnél tehát az volt az alapelv, hogy a közigazgatásból vettek fel fiatal, idegen nyelveket beszélő, jól iskolázott embereket.¹⁰

Így került Bárdossy külügyi szolgálatba, s ebből kifolyólag diplomata lett. Ami a 20-as éveket illeti, kiváló adottságai ellenére továbbra sem beszélhetünk komoly hivatásbeli felívelésről, sőt még a 30-as évek elején sem.¹¹ Ezután nem sokkal azonban olyan váratlan dolog történt, ami nemcsak egész további életét, hanem végül Magyarországot is meghatározta.

Egy végzetes londoni affér, és ami utána következett...

Bárdossy a 30-as években került ki a londoni magyar követségre, ahol munkájával és szakértelmével felettesei teljes mértékben meg voltak elégedve. Bárdossy külső és belső pozitív adottságait mesterien felhasználva nagyon jól mozgott a társasági életben, s általában gyümölcsöző bizalmat tudott kelteni önmaga iránt műveltségével, és távolságtartó, de megnyerő modorával. A 30-as évek Bárdossy Lászlójából csiszolt diplomata lett. Feljebb kíváncozott, és ez a vágy és cél találkozott felettesei szándékával.

5 Erdős Márton: 1941. június. Magyarország hadba lépése a Szovjetunió ellen. *Hitel*, 2017 (30. évf.), 6. sz., 81. A továbbiakban: Erdős I.)

6 Romsics Ignác: *A Horthy-korszak*. Budapest, 2017, Helikon, 253. (A továbbiakban: Romsics.)

7 Pritz II, 17.

8 Romsics, 253–254.

9 Erdős I, 81.

10 Pritz II, 18–19.

11 Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*. Budapest, 1993, Európa–História, 75. (A továbbiakban: Ullein-Reviczky.)

Hamarosan kiderült ugyanis, hogy a magyar külügyminisztérium vezetése őt kívánja londoni követnek kinevezni.¹²

Ekkor azonban történt egy olyan furcsaság, ami Bárdossy életének egész további menetére sorsdöntő és baljós befolyást gyakorolt. Ullein-Reviczky Antal a következőket írja erről visszaemlékezéseiben:

„eredetileg Londonba akarták kinevezni, ám nem egészen szabályos házassága¹³ miatt nem nyerhette el az angol királyi udvar jóváhagyását. Mivel Romániában kevésbé voltak kényesek az ilyesmire, végül ott kötött ki. Micsoda balszerencse! Ha ugyanis Bárdossy személyét elfogadták volna Londonban – ahol több évet töltött követségi tanácsosként –, nyilvánvalóan ott maradt volna a háborúig, és talán még most is ott lenne. *De londoni követként legalábbis nem lehetett volna külügyminiszter a németek „Új-Európájában”, s ha nem lett volna kormányon, most nem nyugodna a föld alatt, hat golyóval a testében!* (Kiemelés tőlem – E. M.)”¹⁴

Véleményem szerint itt kezdődött el Bárdossy tragikuma, ez azonban mégsem volt teljesen determinált, mert, ahogy majd látni fogjuk, a későbbiekben többször módja nyílt volna rá, hogy döntéseivel pozitív irányba terelje nemcsak a saját, hanem Magyarország jövőjét is.

Bárdossy Bukarestbe kapott követi kinevezést, és ha pillantásunkat a korabeli magyar–román kapcsolatokra, nevezetesen az egyre égetőbbé váló Erdélykérdésre vetjük, e bukaresti poszt sok minden volt, csak komfortzóna nem.¹⁵

1941-et írunk már. Az év elején elhunyt Csáky István gróf, a Magyar Királyság külügyminisztere.¹⁶ Bárdossy, ez a példamutatóan jó és szorgalmas diplomata kijátszatlan kártya volt a magyar nagypolitikában, így az elhunyt külügyminiszter három utódjelöltjének egyike lett.¹⁷ Teleki Pál miniszterelnök, gróf Bethlen Istvánna, a magyar politikai élet „Grand Old Manjével”¹⁸ teljes egyetértésben semmiképpen nem akart olyan új külügyminisztert, akinek személyével Berlinben rossz fát tettek volna a tűzre.¹⁹

Ennek folytán Bárdossy élete gyökeres fordulatot vett, mert Teleki választása rá esett, s így a magyar politika csúcsaira emelkedett külügyminiszterként.²⁰

A lényeg ebben a „kijátszatlan kártya”-effektus volt.

12 Ullein-Reviczky, 74.

13 Bárdossy elvált asszonyt vett feleségül, Ullein-Reviczky szerint ez nem illett bele a londoni diplomácia etikettjébe.

14 Uo.

15 Erdős I, 82.

16 Ullein-Reviczky, 74–75.

17 Ullein-Reviczky, 75.

18 Romsics Ignác nagyon találó kifejezése gróf Bethlen Istvánra. Ullein-Reviczky, 75.

19 Ullein-Reviczky, 75.

20 Erdős I, 82.

Az első vállalt ódium: belekeveredés a német–jugoszláv krízisbe

Bárdossy külügyminiszterként hűségesen követte főnöke, Teleki Pál irányvonalát, amelynek lényege röviden összefoglalva az volt, hogy Magyarország nem hadviselő, de facto semleges státusát megtartsa, a magyar revíziós igények megvalósítását minél kevesebb idegen segítséggel önerőből valósítsa meg. Ez két utat kínált Telekiéknek: vagy a Magyar Királyi Honvédség igénybevételével önálló magyar akció keretében szerez vissza magyar területeket, vagy békés úton egyezik meg a szomszédos országokkal. További sarokpontja volt ennek a vonalvezetésnek az, hogy London jóindulatát meg kell őrizni, és ennek érdekében a Führert nem szabad kiszolgálni.

Ez kényes és törekeny egyensúlyozáshoz vezetett, amely bármikor borulhatott. A korábbi revíziós sikerek esetében (az első bécsi döntés, 1938 és Kárpátalja visszacsatolásakor (1939) ez sikerült, és akkor is, amikor Teleki úgy vonta ki Magyarországot a második világháború kirobbanásából 1939. szeptemberben, hogy közben baráti kezet nyújtott a bajban levő Lengyelországnak.

Hogy aztán a miniszterelnök baráti kezet nyújtson Jugoszláviának is 1940 végén.

Az egyetlen jelentősebb nézetkülönbség éppen ebben volt Teleki és Bárdossy között.²¹

A német–jugoszláv krízisnek és gróf Teleki Pál utolsó napjának két tanulmányt is szenteltem,²² így e helyütt csupán a Bárdossyra nézve lényeges tényezőket, eseményeket és motívumokat mutatom be.

Ismeretes, hogy e krízis kellős közepén, 1941. április 1-jén ült össze a Legfelső Honvédelmi Tanács, amely döntött a teendőkről. Első rangú forrásnak számít ez ügyben Náray Antal visszaemlékezése, aki e drámai ülés jegyzőkönyvvezetője volt.²³

Itt döntés született arról, hogy nem lesz Jugoszlávia ellen teljes mozgósítás. A Magyar Királyi Honvédség mindaddig nem indít akciót, amíg a délszláv állam – de jure – föl nem bomlik. Nem folytatnak a magyar haderők komolyabb hadműveleteket a régi magyar Délvidék határain túl sem.²⁴

Emellett az ülésen Teleki sikeresen megállította Werth Henrik és a mögötte álló katonatisztek nyilvánvaló németbarát túlzásait.²⁵

21 Ullein-Reviczky, 84–85.

22 Erdős Márton: Gróf Teleki Pál és a német–jugoszláv krízis (1941). Egy magyar államférfi és a délszláv állam összeomlásához vezető út. *Hitel*, 2018 (31. évf.), 7. sz., 28. (A továbbiakban: Erdős II.) „*Elmegyek*” Gróf Teleki Pál halála, a nem létező rejtély. A PEME XVIII. PhD-konferenciájának előadásai (szerk.: dr. Koncz István–Szova Ilona). Budapest, 2019, 115.

23 Náray Antal: *Náray Antal visszaemlékezése*, 1945. Budapest, 1988, Zrínyi, 40–53.

24 Erdős II, 34–35.

25 Erdős II, 34–35.

A német csapatok elkerülhetetlen átvonulását keretek közé szorították.²⁶

E jegyzőkönyvből napnál is világosabban kiderül, hogy Bárdossy Teleki vonalához volt hűséges, és szó sem volt a Werth Henrik-féle túlzások és a háború támogatásáról.²⁷

Teleki a végsőig reménykedett abban, hogy London jóindulatú marad, és megérti Magyarország helyzetét, beleértve azt is, hogy ebben a drámai történelmi órában nem hagyhatjuk magára a közel félmillió főt kitevő délvidéki magyarságot.²⁸

A London részéről érkező pökhendiség a híres-hírhedt Barcza-táviratban manifesztálódott.²⁹

Ekkor, 1941. április 2-án este hangzottak el a második világháborús magyar történelem talán legdrámaibb mondatai azon a találkozón, amelynek témája e távirat volt, és Bárdossy, Ullein-Reviczky Antal és gróf Teleki Pál vett részt.³⁰

A miniszterelnök – amint Pritz Pál gyönyörűen megfogalmazza, mintha nem is Bárdossynak vagy Ullein-Reviczkynek, hanem valami „hatalmasabb Úrnak” címezte volna – így szólt: „Mindent megtettem, ami tőlem telt. Többre nem vagyok képes. *Elmegyek.*”³¹

Másnap Teleki halott volt, önkezével vetett véget életének.³²

Utóda a miniszterelnöki székből Bárdossy László lett. A nagy kérdés most abban állt, hogy az új miniszterelnök vállalja-e a kialakult helyzet ódiumait.³³

Vállalta. Vállalta, mert a második világháborús magyar történelemben először állt elő a később állandósuló tény: Magyarország feje felett Damoklész kardjaként lebegett a német megszállás. Vállalta, mert a Délvidék visszaszerzése nemzeti szívügy volt, arról nem is beszélve, hogy a magyar állam nem hagyhatta cserben a délvidéki magyarok százazzeit.

A második vállalt ódium: hadba lépés a Szovjetunió ellen

Itt kezdődik igazán Bárdossy államférfiúi felelőssége. 1941. júniusban a címben jelzett esemény elkerülhető volt. Itt nem volt revíziós kérdés. Nem voltak gazdasági ellentétek sem.

26 Czettler, Antal: *Teleki Pál és a magyar külpolitika, 1939–1941.* Budapest, 1997, Magvető, 290. (A továbbiakban: Czettler I.)

27 Czettler I., 286.

28 Erdős II., 35.

29 Barcza György: *Diplomataemlékeim, 1911–1945.* I. kötet. Budapest, 1994, Európa–História, 485–486.

30 Ullein-Reviczky, 86.

31 Pritz II., 24.

32 Erdős II., 35–37.

33 Czettler I., 314–319.

A Führer nemhogy nem kívánta Magyarország hadba lépését, hanem még a Wehrmachton belül is szigorú titoktartást követelt a Barbarossa-tervvel kapcsolatban a magyarokat illetően.

Kezdetben nem akart az oroszok ellen sem Horthy Miklós kormányzó, sem Bárdossy László miniszterelnök háborúzni. A kormány miniszterei és a magyar állami elit tekintélyes része sem.³⁴

A politikába most is sorozatosan beavatkozó Werth Henrik vezérkari főnök és társai viszont igen, akik a Wehrmacht köreivel is folytatólagosan összejártak a Führer szigorú titoktartást követelő rendelkezése ellenére is.³⁵

A Honvéd Vezérkar főnöke meg volt győződve a német háborús győzelemről, és fölcsapott véleményformálónak és politikai tényezőnek.³⁶

Nevezetes memorandumaival folyamatosan bombázta Bárdossyt.³⁷

A németek 1941. június 22-én tisztázták a viszonyukat az oroszokkal. A románok, olaszok és finnek is.³⁸

Magyarország 1941. június 24-én szintén tisztázta a viszonyát az oroszokkal.³⁹ Az „eddig és ne tovább” alapon Bárdossy – Horthy egyetértésével – elment a diplomáciai kapcsolatok megszakításáig.⁴⁰ Saronov budapesti orosz követ ezt nagy megértéssel fogadta, mert sokkal rosszabbra számított.⁴¹

Milyen volt Bárdossy e napon? Összeült a minisztertanács. De most adjuk át a szót ismét Ullein-Reviczky Antalnak:

„Már mindenki egybegyűlt, amikor a miniszterelnök sietős léptekkel, haragtól sápadtan megjelent, kezében borítékot szorongatva, amelyet az ülés megnyitása után megvetően a tárgyalóasztalra hajított. „Ezt a levelet most kaptam a vezérkar főnökétől – mondta. – Mivel a tartalma rendkívül fontos, ragaszkodtam hozzá, hogy tájékoztassam róla kabinetbeli kollégáimat, és kikérjem véleményüket, mielőtt válaszolnék rá. A levélben, amelyet Bárdossy rögtön felolvasott, Werth tábornok azt követelte, hogy haladéktalanul üzenjünk hadat a Szovjetuniónak. Érvei nagyjából a következők voltak: nem kétséges, hogy Németország megnyeri a háborút, a gyermekcipőben járó bolsevizmus megsemmisítése az utolsó nagy csata a győzelem előtt. Ha Magyarország távol tartja magát a háborútól, a győzelem napján is félreállítják majd, és akkor nemcsak,

34 Erdős I, 86.

35 Macartney, C. A.: *Október tizenötödike. A modern Magyarország története, 1929–1945. I. kötet.* Budapest, 2006, a Gede Testvérek kiadása, 24. (A továbbiakban: Macartney I.)

36 Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink. A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig.* Budapest, 2000, Magvető, 35. (A továbbiakban: Czettler II.) Erdős I, 83–84.

37 *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához, 1936–1945. V. kötet. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig.* Szerk.: Juhász Gyula. Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó, 778., 783., 806., 839., 840., 844., 858. sz. iratok. (A továbbiakban: DIMK.)

38 Macartney I, 35. Pritz, 38.

39 Erdős I, 87–88.

40 Erdős I, 87.

41 Macartney I, 32.

hogy örökre le kell mondanunk minden területi követelésünkéről, hanem elvesztjük még Észak-Erdélyt is, amelyet Románia a háborúban való részvételéért magának követel majd. Ha ellenben Hitler mellé állunk, egészen biztosan visszaállíthatjuk az ezeréves Magyarországot. Egyetlen perc veszegetni való időnk sincsen, minél többet habozunk, annál kisebb lesz a jutalmunk. [...] De a miniszterelnök máris megragadta a szót, és határozottan kijelentette: „Ez a levél elfogadhatatlan beavatkozás a kormány ügyeibe. Egyébként is szembeszökő, hogy egyetlen érve sem állja meg a helyét (Kiemelés E. M.). A kormánynak változtatlanul az a szándéka, hogy távol tartja magát a háborútól. Annál is inkább, mivel ehhez a háborúhoz nekünk semmi közünk! Ez nem a mi háborúnk! S ahogy ezt kimondta, öklével az asztalra csapott. Végül felszólította kollégáit, hogy egyenként szavazzanak, az orosz háború mellett vagy ellen. Elsőként ő szavazott, mégpedig ELLENE. Utána a kabinet valamennyi minisztere e háború ellen szavazott, a távol levő Bartha honvédelmi minisztert helyettesítő Győrffy-Bengyel tábornok kivételével. De még ő is szinte szabadkozott a szavazata miatt, elmagyarázta, hogy azt a parancsot kapta főnökétől, szavazzon a háború mellett, ha távollétében ez a kérdés felmerülne.”⁴²

Semmiféle háború nem kellett volna a szovjet birodalommal. E tekintetben a szerző nem ért egyet sem Szakály Sándor,⁴³ sem Perjés Géza⁴⁴ katonás okfejtéseivel.

Pritz Pál fájdalmas megállapítása közelebb állhat az igazsághoz: „Itt meg kellett volna állni! Ha itt meg lehetett volna állni...”⁴⁵

Azt is hozzávehetjük ehhez, hogy az oroszok a világháború során mégiscsak többször megkínálták a magyarokat, legyen az bármennyire reálpolitikai indítatású: 1940-ben együttműködést ajánlottak Románia ellen, ahogy 1944 elején is.⁴⁶

Történt azonban egy szerencsétlen, véleményem szerint csakugyan orosz kötődésű incidens, az ún. „kassai bombázás”.⁴⁷

Bárdossy pedig – a rá nehezedő nyomás alatt – végrehajtotta első komolyabb pálfordulását. Engedett, és vállalta ezt a második ódiumot is, 1941. június 27-én Magyarország hadba lépett a Szovjetunió ellen...⁴⁸

Nyomás ide vagy oda, ez Bárdossy döntése volt. Ha keményebb fából faragták volna, ha szilárd maradt volna végig...

42 Ullein-Reviczky, 95–97.

43 Szakály Sándor: *Volt-e alternatíva? Magyarország a második világháborúban*. Budapest, 1999, Ister, 57-től.

44 Perjés, 794–795.

45 Pritz, 38.

46 Erdős Márton: Gróf Teleki Pál és Adolf Hitler stratégiai dilemmáinak kereszteződése. A második bécsi döntés újragondolt összefüggései (1940), *Hitel*, 2018 (31. évf.), 6. sz., 60. Joó, 223–224.

47 Erdős I, 89-től.

48 Erdős I, 91.

A harmadik vállalt ódium: hadiállapotban a Brit Birodalommal

1941 decemberében kisvártatva a britek rövid lejáratú ultimátumot adtak át Herbert Pell budapesti amerikai követen keresztül Bárdossynak, nevezetesen, hogy ha a megadott határidőn belül nem vonják ki a magyar haderőket az orosz frontról, a miniszterelnök számolhat brit részről a hadiállapot beálltával.⁴⁹

Bárdossy kész helyzet elé került.

A probléma ott kezdődik a brit hozzáállással, hogy a Magyar Királyi Honvédség keleten harcoló alakulatait lényegében véve már kivonták a Szovjetunió elleni háborúból. Csekély számú magyar csapat maradt csak kint, és azok sem a fronton, hanem a hadtápvonalban szolgáltak.⁵⁰

Az ultimátumban megadott rövid határidőn belül őket hazahozni teljes fizikai képtelenség volt.⁵¹ A magyar miniszterelnök nem habozott ezt London tudomására hozni.⁵²

A brit pimaszság hadiállapotban manifesztálódott.⁵³

Churchill szavakban többször is méltatta a magyarokat, ez azonban tettekben sem akkor, sem később nem nyilvánult meg.

Hozzá kell ehhez venni, hogy ott állt mindezek mellett az orosz Moloch. 1944 elején az oroszok megkérdezték a magyarokat, hogy „miért félünk ennyire tőlük?”.⁵⁴

A negyedik vállalt ódium: Mi történt valójában? Hadba lépés az USA ellen

Mi történt 1941 decemberében, amikor Bárdossy összehozta a legújabb hadiállapotot, ezúttal az USA ellen?

A Háromhatalmi Egyezmény nem kötelezett a hadba lépésre.⁵⁵ A tanulmányozott forrásokból az szűrhető le, hogy nagy volt ugyan a nyomás,⁵⁶ de a németek az esetleges magyar „engedetlenséget” lenyelték volna.⁵⁷

Három hadiállapotot is ki lehetett volna kerülni. „Bárdossy 1941. júniusi hadba lépését szükségtelennek tartom. A magyar kormány kötelessége lett volna, hogy a lehetőségek szerint időt nyerjen. Ezt 1941 decemberéig vagy 1942

49 Macartney, 79–80.

50 Erdős, Márton: 1941. december. Magyarország hadba lépése az USA ellen, *Hitel*, 2017 (30. évf.), 7. sz., 89. (A továbbiakban: Erdős III.)

51 Czettler II, 93.

52 Macartney, 80.

53 Erdős III, 89.

54 Joó, 187–188.

55 Perjés, 796.

56 Erdős III, 90.

57 Czettler II, 97; Perjés, 796–797.

januárjáig meg lehetett és meg kellett volna próbálni. Bárdossy László ezt elmulasztotta. Igaz, minden németbarátsága mellett nem annyira a szovjet veszélytől, hanem a német szövetségtől félt, amikor bejelentette a hadiállapot beálltát. Bármennyire is helytelenítjük e lépését, el kell ismernünk, ő úgy érezte, hogy hazájával szembeni kötelezettségét teljesíti, ha önkéntes felajánlkozásával elkerülheti a német megszállást. De még ha valamilyen csoda folytán elkerülhettük volna a hadba lépést vagy az 1944. március 19-i német megszállást, a Szovjetuniónak a győztes sztálingrádi csata után követett politikáját ismerve naivítás volna [azt hinni], hogy a németeket üldöző Vörös Hadsereg 1944 őszén – Románia átállása után – megállt volna a »nem hadviselő« Magyarország határainál” – írta Czettler Antal.⁵⁸

Bárdossyt 1941. decemberben fölkereste a német ügyvivő, továbbá az olasz és japán követ, és a miniszterelnököt megzsarolták.⁵⁹

Bárdossy vállalta a negyedik ódiumot is. Bárdossyban szerintem ekkorra érlelődött meg végleg a német-magyar sorsközösség hamis rögeszméje, és végrehajtotta immáron teljes páfördulását. Idegileg is alaposan elhasználódott. Idő kérdése volt a bukása, amely hamarosan be is következett.⁶⁰

Végleges páfördulása eredményeképpen színre lépett a háború prófétája.⁶¹

A próféta

Becsületesség vagy hamis szerep? Vagy mindkettő egyszerre?

1942. márciusi felmentése után Bárdossy új szerepet talált magának. Ő lett a próféta. A háború prófétája. Ennek eredője – bukása mellett – a már említett német-magyar sorsközösség téves és egyértelműen hamis rögeszméje lett.

Hirtelen már csak ebből az optikából látta a történeteket, és ennek organikus folytatásaként a németek melletti végső kitartás mellett kardoskodott, bár ennek semmi köze nem volt a nyilasokhoz, sem akkor és később sem. Megpróbálta a próféta szereppel mégiscsak vállalni a felelősséget, ami egy úriember első rangú kötelessége. Mégis sajnálatosnak érzem Bárdossy pályafutásának ezt a szakaszát.

Bárdossynak – új szerepében – egyik első dolga volt az őt meglátogató új miniszterelnököt, Kállay Miklóst jó alaposan kiosztani azért, hogy eltér a német szövetség követelményeitől.⁶²

58 Czettler II, 69.

59 Erdős III., 91.

60 Czettler II, 111-től, Erdős III, 88.

61 Ullein-Reviczky, 121.

62 Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944*. I. kötet. Budapest, 1991, Európa-História, 51–52.

Utána történeti kutatással foglalatzkodott, és könyvet publikált Fráter Györgyről és a mohácsi vész utáni magyar politikai állapotokról.⁶³ E könyv – több részletében – fontos hozzájárulás a magyar történettudományhoz.⁶⁴ Egészen és alapállásában nézve azonban az addigi pályafutását (ön)igazoló próféta beszél.

Azt mondani sem kell, hogy Magyarország 1526 és 1941 utáni helyzete között nagyon kevés az analógia, főleg abban a tekintetben, hogy Bárdossy és Fráter György között ilyen egyáltalán nincs. Az pedig, hogy Magyarországot állandóan fenyegetik történelme során a mindenkori nagyhatalmak, délről, keletről és nyugatról egyaránt – történeti közhely.

Még sajnálatosabb Bárdossy 1942 utáni közéleti szereplése, ahol válogatott és elit közönség előtt prófétaként mennydörög a németek melletti végsőkig való kitartást hirdetve.⁶⁵

A becsület mezején: „Isten mentse meg az országot ezektől...”

A közeledő front elől 1944-ben Bárdossy először szűkebb pátriájába, Szombathelyre távozott, majd német segítséggel Bajorországban telepedett le feleségével.⁶⁶

1945 tavaszán azonban a hitleri Harmadik Birodalom is már a végnapjait élte. Bárdossy úgy gondolta, hogy Svájcban – a bukott hírességek közismert menedékhelyén – fogja hátralevő életét leélni,⁶⁷ és legfőképpen filozofálással fogja idejét tölteni. Sikert is ebbe az országba átjutnia, mert a vele foglalkozó svájci külügy Bárdossyban a kötelességét híven teljesítő diplomatát látta, és befogadta.⁶⁸ Hamarosan el is tűnt egy időre egy svájci gyűjtőtáborban.⁶⁹ Úri büszkeségét azonban sértette ez a helyzet, mert úgy gondolta, hogy jogában áll, az országban feleségével szabadon mozogjon.⁷⁰ Ezzel viszont kihívta maga ellen a sorsot. Ügye a svájci rendészet elé került, akik már nem voltak olyan elnézőek vele szemben, mint a külügy.⁷¹ Két prominens személyiséget is megkérdeztek ez ügyben, és ők sem vallottak Bárdossy ellen.⁷² Mégis úgy alakultak a dolgok,

63 Pritz, 66-tól.

64 Perjés, 804.

65 Ullein-Reviczky, 122–125.

66 Pritz, 68.

67 Ullein-Reviczky, 125–126.

68 Pritz II, 166.

69 Uo.

70 Pritz II, 166–167.

71 Pritz II, 167.

72 Uo.

hogy Bárdossyt áttették a svájci-német határon, Németországba, a kérdéses területre viszont már megérkeztek az amerikaiak.⁷³

Az exminiszterelnök amerikai fogságba került, ahol ki is hallgatták.⁷⁴ Legvégül 1945-ben kiadták a magyar hatóságoknak.⁷⁵ Bárdossyt egy ponyvával leborított teherautóval szállították haza, ahol több prominens nyilassal és radikális jobboldali beállítottságú személyiséggel utazott, s Pritz Pál bizonyára nem téved, amikor úgy véli, Bárdossy szinte fizikai kint érzett amiatt, hogy egy csoportba sorolták Szálasival és Sztójayval.⁷⁶

Bárdossyt a magyar Népbíróság elé állították, ahol mint első számú háborús bűnös lett megbélyegezve.⁷⁷

Az exminiszterelnök a tárgyalás során végig megőrizte emberi tartását és méltóságát, s becsületét is megmentette. Széles körű műveltségét és szellemi horizontját latba vetve, úriemberként védekezett. Amikor olyan helyzet állt elő, hogy akár Teleki Pált vagy Horthy Miklóst hozhatta volna kellemetlen helyzetbe, méltóságteljesen hallgatott. Csak egyet érthetünk Pritz Pállal, hogy ez mindenképpen jellemére vall.⁷⁸ Pedig az életéről, sőt egész élete értelméről volt szó!⁷⁹ Bárdossy a felelősséget vállalta magára.

Utolsó szó jogán elmondott beszéde szintén méltóságteljes, szinte szépirodalmi remeklés.⁸⁰

Bárdossyt a Népbíróság bűnösnek találta, és kötélt általi halálra ítélte.⁸¹ Kivégzése előtt utolsó kívánsága az volt, hogy a siralomházban feleségével lehessen még egy kicsit.⁸² Felesége a következőket mondta neki búcsúzóul: „Nem csupán magas állásodhoz maradtál hű! Mindvégig Férfi voltál, Laci! (...) Köszönöm, hogy engem választottál!”⁸³ Bárdossyt aztán a vesztőhelyre vitték, ahol tudatták vele, hogy ítéletét golyó általi halálra változtatták.⁸⁴

Nem sokkal azelőtt, hogy a tűz eldördült volna, Bárdossy így kiáltott fel: „Isten mentse meg az országot ezektől...”⁸⁵

73 Uo.

74 Uo.

75 Uo.

76 Pritz II, 15–16.

77 Perjés, 808.

78 Pritz, 40.

79 Pritz, 69.

80 Perjés, 814.

81 Pritz, 77.

82 Uo.

83 Pritz II, 182.

84 Pritz II, 183.

85 Pritz, 78.

Felelőssége

Bárdossy népbírószági védekezése arra épült, hogy elválassza a felelősség kérdését a bűnösségtől. Előbbit igen, utóbbit nem ismerte el, és meggyőzően akart érvelni az ország diplomáciai kiszolgáltatottságáról és kényszerhelyzetéről. Felelősségét azonban elismerte Magyarország második világháborús drámájáért. Alig egy évig volt Magyarország alkotmányos és törvényes miniszterelnöke, és jó ügyet szolgált: a magyarság mindenkori ügyét a 20. századi történelem egyik legdrámaibb időszakában. Gyengeségei következtében azonban feladatának nem bírt maradéktalanul megfelelni. Nem gyenge ember volt, hanem voltak gyengeségei, amelyek többször, a magyar történelem kritikus pillanataiban domborodtak ki. Ilyen pillanatokban – ha 1941 júniusát és decemberét nézzük – államférfi kellett volna, de Bárdossy nem volt elég jó államférfi. Aki államférfi volt, 1941. április 3-án hajnalban ő sem tudta már máshogy a becsületét megmenteni: főbe lőtte magát.⁸⁶

Történetünkben kirajzolódik az a dráma, amelyből világos: a kommunista történelmi „igazságszolgáltatás” torzításaival szemben nem lehet Bárdossyt fasisztának, náci ügynöknek nevezni mind a mai napig.

Nyugodjék békében!

Kő Pál: *Menyasszony a ládán*, 1992

86 Erdős II, 35–37.